

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.1.2.48>

PODZIAŁ ADMINISTRACYJNO-TERYTORIALNY: ANALIZA ADMINISTRACYJNO-HISTORYCZNA (NA PRZYKŁADZIE KRAJÓW EUROPY)

Andrii Radchenko

aspirant

Klasyczny Uniwersytet Prywatny

ORCID ID: 0000-0002-1010-9937

andreyklimenk@gmail.com

W artykule przeprowadzono administracyjno-historyczną analizę podziału administracyjno-terytorialnego krajów Europy. Przez podział administracyjno-terytorialny rozumie się całość podziału państwa na jednostki administracyjno-terytorialne i państwowo-terytorialne. Struktura jednostek administracyjnych państwa zależy bezpośrednio od jego systemu społeczno-politycznego i struktury ustroju państwa, które zwykle prowadzą do radykalnych transformacji siatki jednostek administracyjnych.

Na Ukrainie można zauważyć długotrwałą stabilność systemu jednostek administracyjnych, która pomimo transformacji powraca do poprzedniego stanu, co tłumaczy się „ukształtowaną strukturą powiązań administracyjno-gospodarczych i cechami systemu osadnictwa”.

Stabilność jednostek administracyjno-terytorialnych jest w dużej mierze skorelowana z niezmiennością ich granic politycznych, których długotrwałe istnienie przekształca je w granice historyczno-geograficzne. Takie granice tworzą całościowe struktury terytorialne, ośrodki, które przez długi czas nie ulegają zmianom; są najważniejszymi granicami, tworzącymi terytorialną organizację społeczeństwa.

Słowa kluczowe: podział administracyjno-terytorialny, reforma administracyjna, jednostki administracyjne, system społeczno-polityczny, struktura ustroju państwa.

ADMINISTRATIVE-TERRITORIAL DIVISION: MANAGEMENT-HISTORICAL ANALYSIS (ON THE EXAMPLE OF EUROPEAN COUNTRIES)

Andrii Radchenko

graduate student

ORCID ID: 0000-0002-1010-9937

andreyklimenk@gmail.com

By administrative-territorial division we mean the whole set of division of the state into administrative-territorial and state-territorial units. The structure of administrative units of the state directly depends on its socio-political system and the structure of the state system, radical changes, which usually lead to radical transformations of the network of administrative units.

In Ukraine, we can note the long-term stability of the system of administrative units, which, despite the transformation, returns to its previous state, due to the "formed structure of administrative and economic relations and the peculiarities of the settlement system."

The stability of administrative-territorial units largely correlates with the immutability of their political borders, the long existence of which turns them into historical and geographical boundaries. Such boundaries form integral territorial structures, cells that cannot be changed for a long time; they are the most important borders that form the territorial organization of society.

Key words: administrative-territorial division, administrative reform, administrative units, socio-political system, structure of state system

АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ПОДІЛ: УПРАВЛІНСЬКО-ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ (НА ПРИКЛАДІ КРАЇН ЄВРОПИ)

Андрій Радченко

аспірант

Класичний приватний університет

ORCID ID: 0000-0002-1010-9937

andreyklimenk@gmail.com

У статті проведений управлінсько-історичний аналіз адміністративно-територіального поділу країн Європи. Під адміністративно-територіальним поділом розуміється вся сукупність поділу держави на адміністративно-територіальні та державно-територіальні одиниці. Структура адміністративних одиниць держави безпосередньо залежить від її суспільно-політичної системи і структури державного устрою, докорінні зміни, яких зазвичай призводять до радикальних трансформацій сітки адміністративних одиниць.

В Україні можна відзначити тривалу стійкість системи адміністративних одиниць, яка, незважаючи на перетворення, повертається до свого попереднього стану, що пояснювалось «сформованою структурою адміністративно-господарських зв'язків і особливостями системи розселення»

Стойкість адміністративно-територіальних одиниць багато в чому корелює з незмінністю їх політичних кордонів, тривале існування яких, перетворює їх в історико-географічні рубежі. Такі рубежі формують цілісні територіальні структури, осередки, які довгий час не піддаються зміні; вони є найважливішими кордонами, що утворюють територіальну організацію суспільства.

Ключові слова: адміністративно-територіальний поділ, адміністративна реформа, адміністративні одиниці, суспільно-політична система, структура державного устрою

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Адміністративно-територіальний поділ в Україні не відповідає світовим трендам розвитку державного управління, оскільки в значній мірі має відбиток радянської епохи: поглиблену регіональну диспропорційність, відсутність раціонального розподілу і узгодження різних рівнів влади. Постіндустріальне суспільство вимагає ефективності в державному управлінні, в тому числі в адміністративному поділі, оскільки передбачає формування управлінського потенціалу на основі поєднання державного та регіонального управління.

Реалізація адміністративної реформи в Україні спрямована на подолання вищезгаданих протиріч.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Питання адміністративно-територіального поділу у своїх працях розглядали вітчизняні вчені, зокрема Новик В.П. (Новик, 2004 :179–183.), Лісовий А.В. (Лісовий, 2007), Васюков Г. Г. (Васюков, 2008: 41–46), Стефанюк О. Д. (Стефанюк, 2007 :218–224.], Кубай О.Г. (Кубай, 2008 :172–174), Топчієва О., Тітенко З. (Топчієва, 2006; Тітенко, 2006: 26–37) та інші.

Формулювання цілей статті (постановка завдання)

Проте, недостатньо в науковій літературі розкрито питання стосовно адміністративно-територіального поділу в аспекті управлінсько-історичного аналізу на прикладі країн Європи, це і виступатиме метою статті.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У державному управлінні розрізняють адміністративно-територіальний поділ (адміністративні одиниці) - розподіл унітарної держави на адміністративно-територіальні одиниці (АТО), і політико-територіальний поділ - поділ федеративної держави на державно-територіальні одиниці (або суб'єкти федерації: штати в США, землі в Німеччині і т.д.). В унітарній державі адміністрації не мають широкої самостійності, їх повноваження обмежені, а управління країною здійснюється в основному зі столиці. У федеративній державі влади суб'єктів мають високий ступінь політичної самостійності і здійснюють управління державою разом з центральним урядом (Колосов, 2001: 379-410; Туровский, 2006: 287).

У статті ми для термінологічної зручності під адміністративно-територіальним поділом будемо розуміти всю сукупність поділу держави на адміністративно-територіальні та державно-територіальні одиниці. Структура адміністративних одиниць держави безпосередньо залежить від її суспільно-політичної системи і структури державного устрою, докорінні зміни, яких зазвичай призводять до радикальних трансформацій сітки адміністративних одиниць.

У соціалістичних країнах адміністративні одиниці мало відповідали сітці економічного районування. Оскільки кожен економічний район мав свою специфіку, то необхідно було мати різні підходи до управління розвитком економіки і суспільства, які відображали б цю специфіку. Тому адміністративні одиниці представляли собою систему адміністративно-економічних одиниць, які сприяли управління територіальним поділом праці (Колосов, 2001; Колчев, 1980 : 318-336; Новиков, 1987: 169-180).

У сучасних країнах адміністративні одиниці створюються з метою територіальної організації регіональної та локальної влади і не залежить від економічного районування. Але, як відзначають В.А. Колосов і Н.С. Мироненко, на практиці функції адміністративної одиниці ширше: це забезпечення збору податків, забезпечення державного регулювання різних сфер життя суспільства, територіальна організація соціальних і державних служб, основа демократичного місцевого самоврядування та інші. Виконання цих функцій вимагає продуманого, складного і відповідального поділу території країни на адміністративні одиниці, при якому необхідно враховувати інтереси як місцевого населення і місцевої влади, так і інтереси країни в цілому, які представляють центральний уряд. Як підкреслює В.А. Колосов, «тому важливого значення набувають строгість ієрархії адміністративних одиниць, пропорції між ними в чисельності населення і економічний потенціал» (Колосов, 2001: 413).

Як правило, для того, щоб організувати найбільш працездатну адміністрацію, сітка адміністративної одиниці будується на основі сформованого опорного каркаса розселення і на структурах «центр-периферія», де адміністративний центр є найбільшим містом в окрузі і знаходиться у вузлі транспортних і економічних зв'язків, а периферія залежить від нього і підпорядкована йому. Саме багато в чому на основі структур «центр-периферія» побудовані сітки адміністративних одиниць України і більшості країн Зарубіжної Європи, Азії та Латинської Америки. У США, навпаки, внаслідок того, що система адміністративних одиниць була сформована до масового заселення території країни, система розселення не взаємозалежні з сіткою адміністративних одиниць, а столицями штатів є невеликі міста, багато з яких розташовані поблизу їх географічного центру (Роккан, 2006: 73-101).

Стійкість державного устрою багатьох країн Зарубіжної Європи і формування сіток адміністративних одиниць на основі сформованої системи розселення, адміністративно-господарських зв'язків і зон впливу міст призводять до того, що воно дуже консервативно і має під собою глибоку історичну основу, що визначило адміністративні центри одиниць, їх території і кордону. Р. Беннета виділяє 6 етапів у розвитку адміністративних одиниць країн Зарубіжної Європи, які починаються з XIV в. з законодавчого утвердження прав самоврядування міст і територіальних громад. Наступні етапи розділені, головним чином, революційними потрясіннями 1790-х рр., 1848-1849 рр. і радикальними перекроюваннями політико-адміністративної карти Європи в результаті двох світових воєн, появи соціалістичних країн і перетворень низових рівнів адміністративних одиниць в 1970-х рр. і визначають пристосування систем адміністративних одиниць під нові соціально-політичні та економічні реалії. В.А. Колосов додає 7-й етап, що почався в 1990-і рр. і характеризується перебудовою адміністративних одиниць після падіння соціалізму в Східній Європі і подальшим розвитком державної влади і місцевого самоврядування (Колосов).

Однак, на нашу думку, історія сіток адміністративних одиниць країн Зарубіжної Європи починається ще з часів Античності, оскільки саме в Римській імперії була організована перша в Європі регулярна система адміністративних одиниць, яка складалася з провінцій, які поділяються на кілька муніципій і міст (пізніше було утворено ще два верхніх рівня: префектури і дієцезії). Основою для формування муніципій в Британії, Галлії та Іберії стали території розселення кельтських й іберійських племен, а головними містами муніципій ставали колишні племінні центри. Після падіння Римської імперії на базі муніципій були виділені області (пагії), на які поділялося франкське королівство Меровінгів. Пагії поступово трансформувалися в графства, об'єднані в герцогства. Настало закріплення

спадкової передачі влади, а постійний поділ володінь і прагнення місцевих правителів отримати більшу самостійність призвело до феодалної роздробленості (Desjardins, 1885; Mirot, 1947; Pounds, 1973). Відповідно до сітки розселення німецьких племен в VIII-IX ст. в Німеччині були виділені герцогства, що стали згодом феодалними долями і роздібніти на дрібні частини (Самаркин, 1976; Васютин, 2008; Лексин, 2009). У Новий і Новітній час феодалні уділи поступово трансформувалися в адміністративні одиниці. Однак якщо в Німеччині, Італії, Великобританії та Іспанії старий розподіл поступово адаптувався до нових реалій, то у Франції воно було кардинально перебудовано під час революції, коли були утворені рівновеликі одиниці (Mirot, 1947; Bancal, 1945). Проте, як ще в 1830-х рр. відзначав видатний французький історик Жюль Мішле, революціонери, які прагнули ліквідувати феодалні кордони, повторили їх, а конфігурації багатьох департаментів Франції нагадують феодалні уділи Середньовіччя. Вчений пояснював це природним розмаїттям території Франції, що зумовило політико-територіальний поділ країни в феодалну епоху і наступні періоди історії країни, і зробив висновок, що такий поділ був цілком природним і неминучим (Корандей, 2008).

Надалі було виявлено, що багато політико-територіальних осередків Франції стійко існували не тільки з часів Середньовіччя, а й навіть галльських племен, а з введенням системи регіонів в 1950-х рр. французькі і радянські дослідники одногласно стверджували, що регіони Франції багато в чому нагадують дореволюційні провінції. Багато вчених відзначали, що незмінність цих політико-територіальних осередків багато в чому визначається природно-економічною, культурною і етнографічною єдністю (Бродель, 1994; Слука, 1961; Dumont, 2014). Схожі висновки присутні й в роботах вітчизняних і німецьких вчених, що показують спадкоємність земель ФРН і попередніх політико-територіальних осередків і пояснюють її в першу чергу тривалим самостійним політичним і історико-культурним розвитком земель (Wagner, 1971; Gunlicks, 2003; Бусыгина, 1999: 37-51). У цій роботі уточнюються причини незмінності політико-територіальних осередків Франції, Німеччини та Хорватії, і визначаються регіони розташування найбільш і найменш стійких. На прикладі адміністративних одиниць України С.А. Тархов, В.А. Колосов і інші вчені також відзначають тривалу стійкість системи адміністративних одиниць, яка, незважаючи на перетворення, повертається до свого попереднього стану. Висновки С.А. Тархова і В.А. Колосова підтверджуються А.І. Трейвішом, який стверджує, що кількість одиниць кожного рангу, яке визначається розмірами країни і системою розселення, цілком природно. Вчений зазначає, що повітова ланка, що випала в 1920-х рр. з системи адміністративних одиниць, відтворилася у внутрішньо-обласному районюванні Є.С. Лейзеровича, а також в описах СРСР по районах 1950-1960 рр., узагальненими в 1980 р Г.А. Приваловские і Т.Г. Рунова (Трейвиш, 2009).

Вчені помічали, що сітка адміністративних районів, незважаючи на хвилю укрупнення і розукрупнення в 1960-х рр., поверталася до свого попереднього стану, що пояснювалось «сформованою структурою адміністративно-господарських зв'язків і особливостями системи розселення». При цьому райони, території яких мали найбільшу стійкість, перебували на периферії КАТЕКа, а їхні кордони були найменш проникні [Никольников, 1990:125].

До схожих висновків прийшли і французькі вчені, які аналізували трансформацію сітки адміністративних одиниць Франції. Ж. Банкаль, Г. Бребан, М. Грегори, Р. Ерцог і ін. А. Н. Вердье і М.В. Озуф-Маріно бачать причини його стійкості в усталеній системі управління, розселення, транспортних і економічних зв'язках, а також в прив'язці до АТО багатьох державних і соціальних служб (Bancal, 1945; Dumont, 2014).

Альбер Мабіло називав сітку нижніх рівнів адміністративних одиниць Франції «гомеостатичною системою» через її здатність до саморегуляції, опору будь-якій реформі і поверненню до свого попереднього стану (Kerrouche, 2010: 160-179).

Фредерік Сальмон на прикладі району Сен-Фаржо, розташованого на південному заході департаменту Йонна (Бургундія), показав, що, незважаючи на часткове укрупнення комун в 1970-х рр., більшість з них

знову розділилося до колишнього стану. Стійкість АТО багато в чому корелює з незмінністю їх політичних кордонів, тривале існування яких, на думку В.А. Анучина, перетворює їх в історико-географічні рубежі. Такі рубежі формують цілісні територіальні структури, осередки, які довгий час не піддаються зміні; вони є найважливішими кордонами, що утворюють територіальну організацію суспільства. Аналізуючи історико-географічні кордони Франції, А.Г. Мінаков і С.І. Євдокимов підкреслювали, що феодальні і адміністративні кордони довгий час залишаються незмінними. Цю тезу підтверджують висновки Ж. Мішле, Ж. Ф. Дюмона, Х. Вагнера, А.Є. Слуки та інших вчених, які зіставивши феодальні кордони і сучасні адміністративні рубежі у Франції і Німеччині, а також створену Мішелем Фуше карту стійкості державних кордонів в Європі [Корандей, 2008; Бродель, 1994; Колосов, 2001; Wagner, 1971; Слука, 1961: 126-130]. Незважаючи на стійкість і тривалу спадкоємність адміністративно-територіальних осередків, в європейських країнах часто проходили адміністративні реформи, викликані, в першу чергу, політичними факторами.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

У державному управлінні розрізняють адміністративно-територіальний поділ (адміністративні одиниці) - розподіл унітарної держави на адміністративно-територіальні одиниці (АТО), і політико-територіальний поділ - поділ федеративної держави на державно-територіальні одиниці (або суб'єкти федерації: штати в США, землі в Німеччині і т.д.). В унітарній державі адміністрації не мають широкої самостійності, їх повноваження обмежені, а управління країною здійснюється в основному зі столиці. У федеративній державі влади суб'єктів мають високий ступінь політичної самостійності і здійснюють управління державою разом з центральним урядом

Під адміністративно-територіальним поділом ми розуміємо всю сукупність поділу держави на адміністративно-територіальні та державно-територіальні одиниці. Структура адміністративних одиниць держави безпосередньо залежить від її суспільно-політичної системи і структури державного устрою, докорінні зміни, яких зазвичай призводять до радикальних трансформацій сітки адміністративних одиниць.

У соціалістичних країнах адміністративні одиниці мало відповідали сітці економічного районування. Оскільки кожен економічний район мав свою специфіку, то необхідно було мати різні підходи до управління розвитком економіки і суспільства, які відображали б цю специфіку. Тому адміністративні одиниці представляли собою систему адміністративно-економічних одиниць, які сприяли управлінню територіальним поділом праці

У сучасних країнах адміністративні одиниці створюються з метою територіальної організації регіональної та локальної влади і не залежить від економічного районування, на практиці функції адміністративної одиниці ширше: це забезпечення збору податків, забезпечення державного регулювання різних сфер життя суспільства, територіальна організація соціальних і державних служб, основа демократичного місцевого самоврядування та інші. Виконання цих функцій вимагає продуманого, складного і відповідального поділу території країни на адміністративні одиниці, при якому необхідно враховувати інтереси як місцевого населення і місцевої влади, так і інтереси країни в цілому, які представляють центральний уряд. Тому важливого значення набувають строгість ієрархії адміністративних одиниць, пропорції між ними в чисельності населення і економічний потенціал.

Стійкість державного устрою багатьох країн Зарубіжної Європи і формування сіток адміністративних одиниць на основі сформованої системи розселення, адміністративно-господарських зв'язків і зон впливу міст призводять до того, що воно дуже консервативно і має під собою глибоку історичну основу, що визначило адміністративні центри одиниць, їх території і кордону.

Розвиток адміністративних одиниць країн Зарубіжної Європи деякі науковці пов'язують з XIV в. з законодавчого утвердження прав самоврядування міст і територіальних громад. Наступні етапи розділені, головним чином, революційними потрясіннями 1790-х рр., 1848-1849 рр. і радикальними перекроюваннями політико-адміністративної карти Європи в результаті двох світових воєн, появи соціалістичних країн і перетворень низових рівнів адміністративних одиниць в 1970-х рр. і визначають пристосування систем адміністративних одиниць під нові соціально-політичні та економічні реалії. Наступний етап, на їх думку, що почався в 1990-і рр. і характеризується перебудовою адміністративних одиниць після падіння соціалізму в Східній Європі і подальшим розвитком державної влади і місцевого самоврядування

Історія сіток адміністративних одиниць країн Зарубіжної Європи починається ще з часів Античності, оскільки саме в Римській імперії була організована перша в Європі регулярна система адміністративних одиниць, яка складалася з провінцій, які поділяються на кілька муніципій і міст (пізніше було утворено ще два верхніх рівня: префектури і дієцезії). Основою для формування муніципій в Британії, Галлії та Іберії стали території розселення кельтських й іберійських племен, а головними містами муніципій ставали колишні племінні центри. Після падіння Римської імперії на базі муніципій були виділені області (пагії), на які поділялося франкське королівство Меровінгів. Пагії поступово трансформувалися в графства, об'єднані в герцогства. Настало закріплення спадкової передачі влади, а постійний поділ володінь і прагнення місцевих правителів отримати більшу самостійність призвело до феодальної роздробленості.

Новий і Новітній час феодальні уділи поступово трансформувалися в адміністративні одиниці. Незмінність політико-територіальних осередків багато в чому визначається природно-економічною, культурною і етнографічною єдністю.

Багато політико-територіальних осередків Франції стійко існували не тільки з часів Середньовіччя, а й навіть галльських племен, а з введенням системи регіонів в 1950-х рр. французькі і радянські дослідники

одногослосно стверджували, що регіони Франції багато в чому нагадують дореволюційні провінції. Багато вчених відзначали, що незмінність цих політико-територіальних осередків багато в чому визначається природно-економічною, культурною і етнографічною єдністю

В Україні можна відзначити тривалу стійкість системи адміністративних одиниць, яка, незважаючи на перетворення, повертається до свого попереднього стану, що пояснювалось «сформованою структурою адміністративно-господарських зв'язків і особливостями системи розселення»

Стійкість адміністративно-територіальних одиниць багато в чому корелює з незмінністю їх політичних кордонів, тривале існування яких, перетворює їх в історико-географічні рубежі. Такі рубежі формують цілісні територіальні структури, осередки, які довгий час не піддаються зміні; вони є найважливішими кордонами, що утворюють територіальну організацію суспільства. Тому при реалізації адміністративної реформи в Україні необхідно враховувати ці фактори.

Список використаних джерел:

1. Бродель Ф. Что такое Франция? Пространство и история. М.: Изд-во им. Сабашниковых, 1994. 335 с.
2. Бусыгина И.М. Регионы Германии. М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 1999. 351 с.
3. Васюков Г.Г. Становлення та розвиток організаційно-економічного механізму фінансування місцевого самоврядування України в умовах суспільних трансформацій / Г.Г. Васюков Держава та регіони. 2008. № 3. С. 41–46.
4. Витвер И.В. Историко-географическое введение в экономическую географию зарубежного мира. М.: Географгиз, 1963. 366 с.
5. История Германии: учеб. пособие: в 3 тт. / Под общ. ред. Б. Бонвеча, Ю.В. Галактионова. М.: КДУ, 2008. / Отв. ред. С.А. Васютин, Е.П. Глушанин. 544 с.
6. Колосов В.А., Мироненко Н.С. Геополитика и политическая география: Учебник для вузов. – М.: Аспект Пресс, 2001.- 479 с. С. 379-410
7. Колчев А.Н., Смирнягин Л.В. Экономико-географическое значение административных границ США // Вопросы экономической и политической географии зарубежных стран. М: ИЛА АН СССР, 1980. Т. 3. С. 318-336;
8. Корандей Ф.С. Введение в историческую географию: учеб. пособ., Тюмень; Издательство тюменского государственного университета, 2008. 124 с.
9. Кубай О.Г. Організаційно-функціональне забезпечення реалізації регіональних програм соціально-економічного розвитку / О.Г. Кубай // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2008. Т.2. №1 (105). С.172–174.
10. Лексин И.В. Территориальное устройство Германского королевства и Священной Римской империи // Российский юридический журнал. 2009. №1. С. 37-51
11. Лексин И.В. Территориальное устройство Веймарской республики и фашистской Германии // Российский юридический журнал. 2009. № 3. С. 71–80
12. Лексин И.В. Эволюция территориального устройства Германии после Второй мировой войны // Российский юридический журнал. 2009. № 4. С. 85–94.
13. Лексин И.В. Эволюция территориального устройства Германии: от падения «Первой империи» до расцвета «Второй империи» // Российский юридический журнал. 2009. №2. С. 48-60
14. Лісовий А.В. Державне регулювання розвитку сільських територій: монографія / А. В. Лісовий. К.: [Дія], 2007. 400 с.
15. Манаков А.Г., Евдокимов С.И. Устойчивость границ Псковского региона: историко-географический анализ // Псковский региональный журнал. 2010. № 10. С. 29-48.
16. Никульников Ю.С., Мосунов В.П., Сысоев А.А. Территориальные структуры районов нового освоения. Новосибирск: Наука. Сибирское отделение, 1990. 153 с. С. 125
17. Новик В. П. Формування адміністративно-територіальної структури України: історичні реалії та сучасні проблеми Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президенті України. 2004. Випуск 2/2004. С. 18– 32.
18. Новиков А.В. К вопросу о соотношении административно-территориального деления и социально-экономического районирования США // Вопросы экономической и политической географии зарубежных стран: Проблемы регионального и экономического районирования. М: ИЛА АН СССР, 1987. Вып. 8. С. 169-180.
19. Питт Ж.Р. Франция / Пер. с фр. С.В. Федулова. М.: Новый хронограф, 2010. 340 с
20. Роккан С. Центр-периферийная полярность // Политическая наука. 2006. № 4. С. 73-101.
21. Самаркин В.В. Историческая география Западной Европы в средние века. Уч. пособие. М.: Высшая школа, 1976. 248 с.
22. Слуга А.Е. Новое административно-экономическое деление Франции Вопросы географии Сб. 53. Зарубежные страны. Экономическая география. М.: Географгиз, 1961. С. 126-130
23. Стефанюк О.Д. Теоретические подходы к социально-экономической оценке административно-территориального устройства региона / О.Д. Стефанюк Вісник Харк. нац. техн. ун-ту сільського господарства. 2007. Вип. 66. С. 218–224.
24. Топчів О., Тітенко З. Суспільно-географічні аспекти адміністративно-територіальної реформи в Україні Часопис соціально-економічної географії. Харків: "Екограф", 2006. Випуск 1. С. 26–37.
25. Трейвиш А.И. Город, район, страна и мир. Развитие России глазами страноведа. М.: Новый хронограф, 2009.
26. Туровский Р.Ф. Политическая регионалистика: учеб. пособ. для вузов /Р.Ф. Туровский; Гос. ун-т – Высшая школа экономики. М.: Изда-тельский дом ГУВШЭ. 2006 780 с.
27. Чернюк О.В. Державна та регіональна економічна політика в умовах сталого розвитку Продуктивні сили і регіональна економіка: Зб.наук.пр.: У 2 ч. К.: РВПС України НАН України 2003. Ч. I. – С.179–183.

28. Bancal J. Les circonscriptions administratives de la France : Leur origines et leur avenir. Paris : Recueil Sirey, 1945. 495 p.
29. Desjardins E. Géographie historique et administrative de la Gaule Romaine : à 3 tt. T. 3: Organisation de la conquête : la province – la cité. Paris : Hachette, 1885. 528 p
30. Dumont G.F. Départements français : petit dictionnaire des idées reçues (suite) // Population & Avenir. 2014a. No 4. P. 3.
31. Dumont G.F. Les communes en France : petit dictionnaire des idées reçues (suite) // Population & Avenir. 2014b. No 5. P. 3.
32. Grégory M.A. Le département: une «vieille institution» qui a résisté au temps et aux critiques // Métropolitiques, 2013. <http://www.metropolitiques.eu/Le-departement-une-vieille.html>
33. Gunlicks A.B. The Länder and German Federalism. Manchester – New-York: Manchester University Press, 2003. 409 p.;
34. Kerrouche E. France and Its 36,000 Communes: An Impossible Reform? Territorial Choice. The Politics of Boundaries and Borders / Ed. by H. Baldersheim, L. Rose. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2010. P. 160-179.
35. Mirot L. Manuel de géographie historique de la France. T. 1: L'unité française. Paris: August Picard, 1947. 304 p.
36. Ozouf-Marignier M.V., Verdier N. Le canton d'hier à aujourd'hui : étude cartographique d'un maillage Le canton, un territoire du quotidien / Sous la dir. d'Y. Lagadec et al. Rennes : Presses universitaires de Rennes, 2009. P. 281-295
37. Pounds N.J.G. An historical geography of Europe. 450 B.C.–A.D. 1330. Cambridge: Univ. Press, 1973
38. Verdier N. La réforme des arrondissements de 1926: Un choix d'intervention entre espaces et territoires Les territoires de l'administration: départir, décentraliser, déconcentrer / Enred. par P. Allorant. Orléans: Presses universitaires d'Orléans, 2009. P. 107-122
39. Verdier N., Ozouf-Marignier M.V. Circonscriptions et réseaux de voies : un angle mort de la Géographie Historique Etudes rurales. Paris : EHESS, 2011. P. 115-142.
40. Wagner H. Die territoriale Gliederung des Deutschlands in Länder seit Reichsgründung. Eine politologische Studie zur Raumordnung Studien zur territorialen Gliederung Deutschlands im 19. und 20. Jahrhundert. Hannover, 1971. S. 1-147.

References:

1. Brodel F. (1994) Chto takoe Frantciia? Prostranstvo i istoriia [What is France? Space and history]. M.: Izd-vo im. Sabashnikovykh 335 c. [in Russian]
2. Busygina I.M. (1999) Regiony Germanii [Regions of Germany] . M.: «Rossiiskaia politicheskaia entsiklopediia» (ROSSPEN). 351 c. [in Russian]
3. Vasiukov H.H. (2008) Stanovlennia ta rozvytok orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu finansuvannia mistsevoho samovriaduvannia Ukrainy v umovakh suspilnykh transformatsii Derzhava ta rehiony [Formation and development of the organizational and economic mechanism of financing of local self-government of Ukraine in the conditions of social transformations the State and regions]. № 3. P. 41–46. [in Ukrainian]
4. Vitver I.V. (1963) Istoriko-geograficheskoe vvedenie v ekonomicheskuiu geografiu zarubezhnogo mira [Historical and Geographical Introduction to the Economic Geography of the Foreign World.] M. Geografiz 366 c. [in Russian]
5. Istoriiia Germanii: ucheb. posobie: v 3 tt. / Pod obshch. red. B. Bonvecha, Iu.V. Galaktionova (2008) [History of Germany] M. KDU. 544 c. [in Russian]
6. Kolosov V.A., Mironenko N.S. (2001) Geopolitika i politicheskaia geografiia: Uchebnik dlia vuzov. M.: Aspekt Press [Geopolitics and Political Geography] P. 379-410 [in Russian]
7. Kolchev A.N., Smirniagin L.V. (1980) Ekonomiko-geograficheskoe znachenie administrativnykh granic SShA [Economic and geographical significance of the US administrative borders] Voprosy ekonomicheskoi i politicheskoi geografii zarubezhnykh stran. M: ILA AN SSSR., T. 3. P. 318-336 [in Russian]
8. Korandei F.S. (2008) Vvedenie v istoricheskuiu geografiu [Introduction to Historical Geography] [in Russian] ucheb. posob., Tiumen; Izdatelstvo tiumenskogo gosudarstvennogo universiteta 124 p.
9. Kubai O.H. (2008) Orhanizatsiino-funktsionalne zabezpechennia realizatsii rehionalnykh prohram sotsialno-ekonomichnoho rozvytku [Organizational and functional support of realization of regional programs of social and economic development]. Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky. – Khmelnytskyi T.2. №1 (105). – P.172–174. [in Ukrainian]
10. Leksin I.V. (2009) Territorialnoe ustroistvo Germanskogo korolevstva i Sviashchennoi Rimskoi imperii [The territorial structure of the German kingdom and the Holy Roman Empire] Rossiiskii iuridicheskii zhurnal.. №1. P. 37-51 [in Russian]
11. Leksin I.V. (2009) Territorialnoe ustroistvo Veimarskoi respubliki i fashistskoi Germanii [Territorial structure of the Weimar Republic and Nazi Germany] Rossiiskii iuridicheskii zhurnal.. № 3. P. 71–80 [in Russian]
12. Leksin I.V. (2009) Evoliutsiia territorialnogo ustroistva Germanii posle Vtoroi mirovoi voiny [Evolution of the territorial structure of Germany after World War II] Rossiiskii iuridicheskii zhurnal № 4. P. 85–94 [in Russian]
13. Leksin I.V. (2009) Evoliutsiia territorialnogo ustroistva Germanii: ot padeniia «Pervoi imperii» do rastsveta «Vtoroi imperii» [Evolution of the territorial structure of Germany: from the fall of the "First Empire" to the heyday of the "Second Empire"] Rossiiskii iuridicheskii zhurnal.. №2. P. 48-60 [in Russian]
14. Lisovyi A.V. (2007) Derzhavne rehuliuвання rozvytku silskykh terytorii [State regulation of rural development: a monograph] monohrafiia. K. [Diia]. 400 c. [in Ukrainian]
15. Manakov A.G., Evdokimov S.I. (2010) Ustoichivost granic Pskovskogo regiona: istoriko-geograficheskii analiz [Stability of the borders of the Pskov region: historical and geographical analysis] Pskovskii regionologicheskii zhurnal.. № 10. P. 29-48 [in Russian]
16. Nikulnikov Iu.S., Mosunov V.P., Sysoev A.A. (1990) Territorialnye struktury raionov novogo osvoeniia. Novosibirsk [Territorial structures of areas of new development] Nauka. Sibirskoe otdelenie P. 125 [in Russian]
17. Novik V. P. (2004) Formuvannia administrativno-teritorialnoi strukturi Ukraïni: istorichni realii ta suchasni problemi [Formation of the administrative-territorial structure of Ukraine: historical realities and modern problems] Zbirnik naukovykh prac Natsionalnoi akademii derzhavnogo upravlinnia pri Prezidentovi Ukraïni. Vipusk 2 . P. 18– 32 [in Russian]

18. Novikov A.V. (1987) K voprosu o sootnoshenii administrativno-territorialnogo deleniia i sotsialno-ekonomicheskogo raionirovaniia SShA [On the question of the relationship between the administrative-territorial division and socio-economic zoning of the United States] *Voprosy ekonomicheskoi i politicheskoi geografii zarubezhnykh stran: Problemy regionalnogo i ekonomicheskogo raionirovaniia*. M: ILA AN SSSR. Vyp. 8. S. 169-180 [in Russian]
19. Pitt Zh.R. (2010) *Franciia / Per. s fr. S.V. Fedulova*. [France] M.: Novyi khronograf 340 p [in Russian]
20. Rokkan S. (2006) Tcentr-periferiinaia poliarnost [Center-peripheral polarity] *Politicheskaiia nauka*. № 4. P. 73-101 [in Russian]
21. Samarkin V.V. (1976) *Istoricheskaiia geografiia Zapadnoi Evropy v srednie veka* [Historical Geography of Western Europe in the Middle Ages] *Uch. posobie*. M. Vysshaia shkola., 248 s [in Russian]
22. Sluka A.E. (1961) *Novoe administrativno-ekonomicheskoe delenie Francii // Voprosy geografii* [New administrative and economic division of France] *Sb. 53. Zarubezhnye strany. Ekonomicheskaiia geografiia*. M. Geografiz., P. 126-130 [in Russian]
23. Stefaniuk O.D. (2007) *Teoreticheskie podkhody k sotsialno-ekonomicheskoi otsenke administrativno-territorialnogo ustroistva regiona* [Theoretical approaches to the socio-economic assessment of the administrative-territorial structure of the region] *Visnik Khark. nats. tekhn. un-tu silskogo gospodarstva*. Vip. 66. P. 218–224 [in Russian]
24. Topchiev O., Titenko Z. (2006) *Suspilno-geografichni aspekti administrativno-teritorialnoi reformi v Ukraïni* [Socio-geographical aspects of administrative-territorial reform in] *Chasopis sotsialno-ekonomichnoi geografii*. – Kharkiv: "Ekograf",. – Vipusk 1. P. 26–37 [in Ukrainian]
25. Treivish A.I. (2009) *Gorod, raion, strana i mir. Razvitie Rossii glazami stranoveda* [City, region, country and world. Development of Russia through the eyes of a country expert.] M.: Novyi khronograf [in Russian]
26. Turovskii R.F. (2006) *Politicheskaiia regionalistika* [Political regionalistics] *ucheb. posob. dlia vu-zov /R.F. Turovskii; Gos. un-t – Vysshaia shkola ekonomiki*. – M.: Izda-telskii dom GUVShE, – 780 p. [in Russian]
27. Cherniuk O.V. (2003) *Derzhavna ta rehionalna ekonomichna polityka v umovakh staloho rozvytku* [State and regional economic policy in terms of sustainable development] *Produktyvni syly i rehionalna ekonomika: Zb.nauk.pr.: U 2 ch.* – K.: RVPS Ukrainy NAN Ukrainy., – Ch. I. – P.179–183 [Ukrainian]
28. Dumont G.F. (2014) *Départements français : petit dictionnaire des idées reçues (suite)* // *Population & Avenir*. a. No 4. P. 3 [in French]
29. Dumont G.F. (2014) *Les communes en France : petit dictionnaire des idées reçues (suite)* // *Population & Avenir*. b. No 5. P. 3.
30. Grégory M.A. (2013) *Le département: une «vieille institution» qui a résisté au temps et aux critiques* // *Métropolitiques* <http://www.metropolitiques.eu/Le-departement-une-vieille.html> [in French]
31. Gunlicks A.B. (2003) *The Länder and German Federalism*. Manchester – New-York: Manchester University Press., 409 p. [in French]
32. Kerrouche E. (2010) *France and Its 36,000 Communes: An Impossible Reform? // Territorial Choice. The Politics of Boundaries and Borders / Ed. by H. Baldersheim, L. Rose*. Basingstoke: Palgrave Macmillan., P. 160-179. [in French]
33. Mirot L. (1947) *Manuel de géographie historique de la France. T. 1: L'unité française*. Paris: August Picard., 304 p. [in French]
34. Ozouf-Marignier M.V., Verdier N. (2009) *Le canton d'hier á aujourd'hui : étude cartographique d'un maillage // Le canton, un territoire du quotidien / Sous la dir. d'Y. Lagadec et al*. Rennes : Presses universitaires de Rennes., P. 281-295 [in French]
35. Pounds N.J.G. (1973) *An historical geography of Europe. 450 B.C.–A.D. 1330*. Cambridge: Univ. Press [in English]
36. Verdier N. (2009) *La réforme d es arrondissements de 1926: Un choix d'intervention entre espaces et territoires // Les territoires de l'administration: départir, décentraliser, déconcentrer / Enred. par P. Allorant*. Orléans: Presses universitaires d'Orléans., P. 107-122 [in French]
37. Verdier N., Ozouf-Marignier M.V. (2011) *Circonscriptions et réseaux de voies : un angle mort de la Géographie Historique // Etudes rurales*. Paris : EHESS., P. 115-142 [in French]
38. Wagner H. (1971) *Die territoriale Gliederung des Deutschlands in Länder seit Reichsgründung. Eine politologische Studie zur Raumordnung // Studien zur territorialen Gliederung Deutschlands im 19. und 20. Jahrhundert*. Hannover., P. 1-147 [[in Germany]